

בס"ד. פורים ה'תשי"א*

וקבל היהודים את אשר החלו לעשות¹, ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמרו ד"ה זה² (שיצא לאור עכשיו³) שקבלו מה שהחלו בהזמן דמתן תורה. דזה שאמרו נעשה ונשמע היתה רק התחלה (החלו לעשות), ובימי אחשורוש (בזמן גזירת המן) היתה הקבלה, וקבל היהודים⁴. ומדייק בזה, שלכאורה הוא דבר פלא⁵, שהרי במתן תורה היו ישראל בתכלית העילוי, הן בגשמיות שהיו אז במעמד ומצב משובח ביותר בענין החירות⁶, והן בריוחניות שהי' אז אצלם גילוי אלקות בדרגא הכי נעלית⁷, ובימי אחשורוש היו ישראל בתכלית הירידה, דנוסף להעלם והסתר שבכל גלות אשר החושך יכסה ארץ⁸ בריבוי צמצומים והעלמות והסתרים, הנה אז (בזמן גזירת המן) הי' ההעלם וההסתר עוד יותר⁹, וגם בגשמיות היו אז בשפל המצב בתכלית, שהיתה הגזירה להשמיד להרוג ולאבד ח"ו את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד¹⁰, ואעפ"כ, בזמן מתן תורה, כשהיו ישראל בתכלית העילוי, היתה רק ההתחלה (החלו לעשות), ובזמן גזירת המן, כשהיו בתכלית השפלות, אז דוקא קבלו מה שהחלו במתן תורה. ומבאר בזה¹¹, שבזמן הגזירה, הי' קיום התומ"צ שלהם במס"נ.

(* יצא לאור בקונטרס פורים — תשמ"ט, "לקראת ימי הפורים .. ז' אד"ש תשמ"ט".

- 1) אסתר ט, כג.
- 2) שנאמר ה' תשא פורים קטן, רפ"ז (כותרת המאמר בסה"מ תרפ"ז (ועד"ז ב"התמים") שבהערה (הבאה).
- 3) בקונטרס פורים שנה זו (ה'תשי"א). נדפס אח"כ גם בסה"מ ה'תשי"א ע' 180 ואילך. תרפ"ז ע' קי ואילך. ולפני זה — ב"התמים" חוברת ז לה, ג [שלו, ג] ואילך.
- 4) וכ"ה גם ברד"ה זה בתו"א (מג"א צו, ג) ובשערי אורה (שער הפורים פח, ב). וכ"ה גם בתו"א שם צ, א, צח, א. שערי אורה נד, א. רד"ה זה תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' קצו). ובכ"מ. ולהעיר, שבתו"א שם (צח, א) ובהמאמר דתרפ"ז (בתחלתו) שהוא ע"ד שארז"ל (שבת פח, א) עה"כ (אסתר ט, כז) קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר [אף שלכאורה הם שני ענינים, ד"וקבל היהודים את אשר החלו" הוא שרק בפורים היתה הקבלה, משא"כ "קיימו מה שקבלו" הוא שגם במ"ת היתה הקבלה* אלא שלא הי' לה קיום. וראה לקמן סי"ב]. ובשערי אורה שם (בשני המקומות), ועד"ז ברד"ה זה תרע"ח, הובא פירוש זה עצמו (עה"פ וקבל היהודים) בשם "ארז"ל.
- 5) הביאור בדיוק לשון זה — ראה ד"ה וקבל היהודים דפורים קטן ה'תשל"ח ס"א (לעיל ע' מד).
- 6) ראה שמו"ר פמ"א, ז. ויק"ר פ"ח, ג. זח"ב קיג, סע"ב ואילך. וראה גם עירובין נד, א.
- 7) ראה תניא פל"ו שהגילוי דמתן תורה הי' מעין הגילוי דלע"ל.
- 8) לשון הכתוב — ישעי' ס, ב.
- 9) ולהעיר ממחז"ל (חולין קלט, ב) "אסתר מן התורה מנין [דכתיב (וילך לא, יח)] ואנכי הסתר אסתיר". ולהעיר, שאפילו לאחרי הנס דפורים (מכיון שהנס הי' מלוכש בטבע) נק' כנס"י בשם אסתר מלשון הסתר אסתיר (ראה תו"א שם צ, ד ואילך). ומכ"ש בזמן הגזירה.
- 10) אסתר ג, יג.
- 11) בפ"ג ואילך.

(* ואולי יש לומר, שלכן מדייק בהדרושים (תו"א שם צ, א (ועד"ז שם צו, ג, צט, סע"ב). שערי אורה שם נד, א (ועד"ז שם פח, ב, צ, ב). סה"מ תרע"ח שם) דפירוש "וקבל היהודים את אשר החלו" הוא שבימי מרדכי הי' גמר הקבלה.

[ולחעיר, דבתו"א¹² מבואר, דהמס"נ שלהם שהיתה אז היא שבאם היו ממירים דתם ח"ו לא היו עושים להם כלום, כי הגזירה היתה רק על היהודים, ואעפ"כ לא עלתה על דעתם מחשבת חוץ ח"ו. ומבאר, שהמס"נ שלהם היתה (לא רק שלא לכפור ח"ו, אלא שמסרו נפשם גם) על קיום התומ"צ¹³, ועד שהקהילו קהלות ברבים ללמוד תורה במס"נ]. והתעוררות המס"נ שלהם היתה ע"י מרדכי היהודי, משה שבדורו¹⁴, שהקהיל קהלות ברבים לחזק את אמונתם. ועיקר¹⁵ עבודתו של מרדכי היתה בלימוד התורה עם תינוקות של בית רבן, שהם היסוד של כל ישראל [כמבואר בארוכה בהמאמר¹⁶ בגודל מעלת הבל תינוקות של בית רבן], כדאיתא במדרש¹⁷ שקיבץ מרדכי היהודי כ"ב אלף תלמידים¹⁸ ולימדם תורה במס"נ, עד שכשבא המן הרשע ומרדכי אמר להם ברחו לכם שלא תכוו בגחלתי אמרו אתך אנחנו בין לחיים ובין למות, שקבלו עליהם כל עונש שיהי" אך ורק שלא להפרד מהתורה. וזהו וקבל היהודים את אשר החלו לעשות, שבמתן תורה היתה רק ההתחלה ובזמן גזירת המן היתה הקבלה, כי ע"י שהי' להם אז מס"נ בפועל על תומ"צ נתעלו (בענין אחד) למדריגה געלית יותר מכמו שהיו בזמן מתן תורה, ולכן¹⁹ אז דוקא היתה הקבלה, וקבל היהודים.

ב) וצריך להבין, הרי נקודת הביאור בהמאמר היא דזה שדוקא בזמן הגזירה היתה הקבלה הוא מצד המס"נ שלהם, ומה נוגע כאן שהתעוררות המס"נ שלהם היתה ע"י מרדכי ושעיקר עבודתו של מרדכי היתה לימוד התורה עם תינוקות של בית רבן. וגם צריך ביאור במ"ש בהדיוק (בהתחלת המאמר) דזה שבזמן מתן תורה היו ישראל בתכלית העילוי ובזמן הגזירה היו בתכלית השפלות, הוא הן ברוחניות והן בגשמיות. דלכאורה, להדיוק שבהמאמר, דהאיך יתכן שבזמן שהיו בתכלית העילוי היתה רק ההתחלה ובעת שהיו בתכלית השפלות אז דוקא היתה הקבלה, נוגע העילוי והשפלות במצב הרוחני שלהם, ולמה מביא בהמאמר שהעילוי שבזמן מתן תורה והשפלות שבזמן הגזירה היו גם בגשמיות.

ג) והנה נוסף להדיוקים דלעיל, צריך להבין גם בתוכן הביאור (שבהמאמר) דזה שוקבל היהודים הי' בזמן הגזירה הוא מפני שאז הי' להם מס"נ על

(12) שם צא, ב. צז, א. צט, ב. וכ"ה בשערי אורה שם ס"ח (צ, ב). סד"ה וקבל תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' רד). ד"ה חייב איגש עטר"ת ס"ד (סה"מ עטר"ת ע' שו). תרפ"א (ה'תשי"ח) ס"ה (סה"מ תרפ"א ע' קצא. ה'תשי"ח ע' 118). ד"ה בלילה הוא היש"ת פ"ה (סה"מ היש"ת ע' 9). ועוד. וכ"ה במגילת סתרים עה"פ אסתר שם.

(13) שזהו חידוש גדול יותר, כי בנוגע לאמונה, גם קל שבקלים מוסר נפשו (תניא פי"ח. ובכ"מ).

(14) דנוסף לזה שאתפשטותא דמשה בכל דרא (תקו"ז תס"ט — קיב, א. קיד, א), ומרדכי הי' האתפשטותא דמשה שבדורו (ראה בהמאמר פט"ו) — איתא במדרש (אסתר"ר פ"ו, ב. הובא בהמאמר פ"ג) שהי' מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו.

(15) ראה בהמאמר פ"ג ופט"ו.

(16) פ"ב. וראה גם שם פ"א ופט"ו.

(17) ראה אסתר"ר פ"י, ד. יל"ש אסתר רמו תתרנח. ויק"ר (פכ"ח, ו) ויל"ש אמור (רמו תרמג) עה"פ (אמור כג, יא) והניף את העומר. פס"ר פי"ח (פ' העומר).

(18) ראה אסתר"ר פ"ט, ד. יל"ש אסתר רמו תרנז.

(19) וכ"ה גם בתו"א ד"ה זה (צז, א. שם, סע"ד) ובשערי אורה ד"ה זה ס"ח (צ, ב). ד"ה יביאו לבוש מלכות פט"ו (נט, ב).

תומ"צ, דלכאורה, הרי ברובם ככולם של המצוות כתיב²⁰ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וגם בג' המצוות שנאמר בהם יהרג ואל יעבור²¹ אינם ענין המס"נ אלא שאופן קיומם הוא אפילו אם יהרג עי"ז²², והמצוה דמס"נ על קידוש השם היא רק מצוה אחת, ומהו ההכרח במס"נ בשביל הקבלה (וקבל היהודים) דכללות התורה. ומ"ש בתניא²³, דהטעם על זה שצוה משה רבינו לדור שנכנסו לארץ לקרות ק"ש פעמיים בכל יום לקבל עליו מלכות שמים במס"נ (אף שהבטיח להם פחדכם ומוראכם יתן ה' וגו'²⁴) הוא מפני שקיום התורה ומצוותיה תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה', הרי ענין המס"נ שבו תלוי קיום התומ"צ הוא מס"נ בכח (שבאם יצטרך למס"נ על קיום התומ"צ הוא מוכן לזה) ולא מס"נ בפועל, והרי גם במתן תורה, כשאמרו נעשה ונשמע (ומכ"ש לאחרי שנצטוו לקרות ק"ש פעמיים בכל יום) קיבלו עליהם לקיים כל מה שיצטוו גם באם יהי צריך למס"נ על זה, ואעפ"כ, לא היתה קבלה גמורה (וקבל היהודים) עד לזמן גזירת המן, כשהי' להם מס"נ בפועל²⁵.

והנה ידוע שבשני זמנים היתה מס"נ בפועל [של כלל ישראל] על תומ"צ, בחנוכה (בזמן גזירת יוון) ובפורים (בזמן גזירת המן). וכיון שכל הענינים שבתורה הם בתכלית הדיוק, צריך לומר, דזה שהענין דוקבל היהודים הי' דוקא ע"י המס"נ דפורים, הוא (לא רק מפני שהמס"נ דפורים היתה לפני המס"נ דחנוכה, אלא גם מפני שהמס"נ דפורים שייכת יותר לגמר) קבלת התורה. וצריך להבין החילוק בין המס"נ דחנוכה להמס"נ דפורים²⁶, שמפני חילוק זה, הגמר דקבלת התורה הוא דוקא ע"י המס"נ דפורים.

(ד) **ויובן** זה בהקדים²⁷ הידוע²⁸ שהחידוש דמתן תורה לגבי התומ"צ שהיו קודם מתן תורה, הוא שהמצוות של האבות (ובכלל — קודם מתן תורה) היו רק ברוחניות. דנוסף לזה שכונ"כ מצוות קיימו רק ברוחניות (כמו תפילין שנזכר בהם

20 אחרי יח, ה. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"א (מיומא פה, ב. סנהדרין עד, א. תוספתא שבת ספט"ז) וחי בהם ולא שימות בהם".

21 רמב"ם שם ה"ב (מיומא פב, א. סנהדרין ותוספתא שם).

22 ראה בארוכה סה"מ ה'תש"ט ע' 123 בהערה.

23 פכ"ה (לב, סע"א ואילך).

24 עקב יא, כה.

25 בשערי אורה שם (סא, א. צ, ב) דזה שהקבלה שבמתן תורה נגמרה ע"י המס"נ בפועל שהי' בימי הפורים (אף שגם כשאמרו נעשה ונשמע "בודאי נכון הי' לכבסו למסור נפשם בפומ"מ") הוא מצד המעלה דמס"נ בפועל ש"מגיע למעלה מעלה מאד נעלה גם מתומ"מ". אבל צריך ביאור, מדוע צריך בשביל קבלת התורה להגיע לדרגה שלמעלה מתומ"צ.

26 בשערי אורה בהקדמה שהמס"נ דפורים הי' מצד "כח המשפיע" והמס"נ דחנוכה "מצד המקבל". אבל לכאורה חילוק זה אינו ביאור על זה ש"וקבל" הי' ע"י המס"נ דפורים דוקא. וע"פ המבואר בתו"א שם (צט, ב ואילך) ובשערי אורה שם (צו, א ואילך) דזה שבמ"ת הי' רק "החלו לעשות" הוא מפני שהמס"נ אז הי' מפני הגילוי דלמעלה משא"כ המס"נ דפורים — מכיון שהמס"נ דחנוכה הי' "מצד המקבל", הי' ראוי לכאורה שעל ידה יהי' "וקבל".

27 ראה גם רד"ה וקבל בתו"א (צו, ג) ובשערי אורה (פח, ב), שענין זה (שבימי אחשוורוש קבלו מה שעלו במתן תורה) יובן בהקדים תחלה ענין מתן תורה.

28 ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 88 ואילך. שם ע' 79. וש"נ.

יציאת מצרים ואז עדיין לא הי' גלות מצרים), הנה גם בהמצוות שקיימו בגשמיות, היתה המשכת הקדושה רק ברוחניות ולא בדבר הגשמי שבו קיימו המצוה²⁹. כי קודם מתן תורה היתה הגזירה דעליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה³⁰, ולכן לא הי' החיבור דקדושת המצוה (עליונים) עם הדבר הגשמי שבו נעשית המצוה (תחתונים), משא"כ בקיום המצוות³¹ שלאחרי מתן תורה, כשבטלה הגזירה והמחיצה שבין עליונים לתחתונים³⁰, נעשה החיבור של דבר הגשמי (שבו מקיימים המצוה) עם קדושת המצוה, ועד שבכמה מצוות, נעשה הדבר הגשמי חפצא של מצוה³². וע"פ הידוע³³ שהחיבור דשני דברים הפכים הוא על ידי ענין שלמעלה משניהם, מוכן, שהחיבור דעליונים ותחתונים שנעשה במתן תורה הוא ע"י שבמתן תורה היתה המשכת אוא"ס שלמעלה מהגדר דמעלה ומטה (עליונים ותחתונים). ומכ"ז מוכן, שבהמצוות שלאחרי מתן תורה, ג' ענינים. התחתון [שהרי גם לאחרי מתן תורה, שהדבר הגשמי שבו מקיימים המצוה נעשה חפצא של מצוה, לא נהפך לרוחני ונשאר דבר גשמי], העליון [שהרי גם לאחרי מתן תורה, כשקדושת המצוה נמשכת ונקבעת בהדבר הגשמי, היא ענין רוחני], והביטול של גברי העליון והתחתון, דזה שהעליון והתחתון מתחברים זה עם זה (עם היותם הפכים) הוא ע"י ביטול הגדר שלהם, שנעשה ע"י המשכת אוא"ס שלמעלה משניהם. ויש לומר, שג' ענינים אלו יש דוגמתם גם בקיום המצוות. כשהאדם מקיים את המצוות בדרך מצות אנשים מלומדה³⁴, היינו מחמת ההרגל שהורגל כן³⁵, כיון שהרגל נעשה טבע³⁶, קיום המצוות שלו הוא מצד טבע הגוף ונפש הטבעית, תחתון שבאדם³⁷, וכשמקיים את המצוות מפני שאוהב את הוי' וחפץ לדבקה בו ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פיקודין שהם³⁸ רמ"ח אברין דמלכא³⁹, קיום המצוות שלו הוא מצד הנשמה (נפש האלקית), עליון שבאדם³⁷. וכשמקיים את המצוות לשמן, לא מצד התועלת שתהי' לו עי"ז (גם לא תועלת רוחנית) אלא מצד זה שמצוות הם רצונו ית', קיום המצוות שלו הוא לא מצד המציאות שלו (גם לא המציאות דהנשמה) אלא בביטול, שכל ענינו (בשעה שמקיים את המצוה) הוא רק לקיים רצון העליון.

29 ראה סה"מ ה'תשי"א ע' 223 ובהערות שם.

30 שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

31 ועד"ז הוא בתורה, שדוקא במתן תורה ניתן הכח שלימוד התורה יפעול שינוי בהאדם הלומדה — ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 214. אלא שעיקר ענין זה הוא במצוות — ראה הדרן על הש"ס (בתורת מנחם — הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' תיח) הערה 31.

32 ראה לקו"ש שם ע' 213 הערה 16.

33 אגה"ק סי"ב. לקו"ת תזריע כג, ג. ובכ"מ.

34 ישע"י כט, יג.

35 תניא פל"ט (נג, ב).

36 תניא פמ"ד (סג, ב). וראה גם שם ספ"ד. פט"ו (כא, א). שבילי אמונה נתיב ד שביל ב. שו"ת הרמ"ע מפאנו סל"ו.

37 ראה ב"ר פ"ח, יא. פי"ב, ה. וראה תו"א בראשית ג, ד ואילך. קונטרס ומעין מאמר טו. המשך תרס"ו ע' תצה. ובכ"מ.

38 ראה תקו"ז ת"ל (עד, סע"א). הובא בתניא שבהערה הבאה. שם רפכ"ג. ועוד.

39 תניא פ"ד.

ה) **יש** להוסיף, שהשרש דג' אופנים אלו בקיום המצוות, הוא, כי גם במצוות עצמם יש ג' ענינים (בדוגמת ג' האופנים שבקיום המצוות). והענין הוא, דנתינת המצוות (למטה) היא כמרז"ל⁴⁰ לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות. היינו, שהכוונה בנתינת המצוות היא (לא בשביל המצוות עצמם, אלא) בשביל הבירור והזיכוך של כחות ואברי האדם שמקיים את המצוה ובשביל הבירור והזיכוך של הדברים שבעולם שבהם מקיימים את המצוה⁴¹. ויש ענין נעלה יותר במצוות, שהם מצוותיו של הקב"ה, כדרשת רז"ל⁴² עה"פ⁴³ מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות, דזה שהקב"ה מקיים את המצוות (קודם⁴⁴ שאומר לישראל לעשות) הוא מצד עצמו (מצד למעלה). [וכמובן גם מזה שרמ"ח פיקודין הם רמ"ח אברין דמלכא⁴⁵, דזה שהמצוות הם האברים שלו כביכול הוא מצד למעלה]. וע"י שישראל עושים את המצוות שהוא עושה, הם הולכים בדרכיו של הקב"ה⁴⁶ ודבוקים בו⁴⁷, ועי"ז נמשך חיות להאדם שמקיים המצוות, כמ"ש⁴⁸ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כי ע"י עשיית המצוות הוא מתדבק בהקב"ה (כנ"ל), וע"י ואתם הדבקים בהוי' אלקיכם (עי"ז) חיים כולכם היום⁴⁹. וכיון שענין זה שבמצוות (שהם דרכיו של הקב"ה, עי"ז שהקב"ה עושה את המצוות) הוא למעלה משייכות לעולמות, לכן, גם החיות שנמשך להאדם שמקיים את המצוות הוא החיות דבחי' סובב, שמצד עצמו הוא קדוש ומובדל מעולמות ואעפ"כ ע"י קיום המצוות הוא חי בהם בחיות פנימי⁵⁰. אמנם גם ענין זה שבמצוות, הוא בדרגא שיש בה ציור. ולכן המצוות שבדרגא זו הם בהתחלקות, דרכי הוי' (לשון רבים)⁵¹, רמ"ח אברים דמלכא, דההמשכה שע"י כל מצוה היא המשכה פרטית (דוגמת כח הראי' בעין וכח השמיעה באוזן). ולכן שייך שהאדם יעשה את המצוות שהקב"ה עושה, כי רמ"ח האברים שבאדם התחתון הם כביכול בדוגמת רמ"ח אברים

(40) תנחומא שמיני ח (וראה שם ז). ב"ר רפמ"ד. וש"נ. וראה מו"נ ח"ג פכ"ו.

(41) ראה בארוכה תניא פל"ד.

(42) שמור"ר פ"ל, ט. וראה גם ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.

(43) תהלים קמו, יט.

(44) ומכיון שלמעלה הוא למעלה מהזמן — הפירוש ד"קודם" הוא קדימה במעלה.

(45) ולהעיר שבכ"מ מובא ענין זה (שרמ"ח פיקודין הן רמ"ח אברין דמלכא) בהמשך לזה שהקב"ה מקיים את המצוות (תו"א מקץ לד, ד. שערי אורה שם פכ"ט (צד, ב). ועוד).

(46) כידוע שמצוות נק' דרכי הוי' (הושע בסופו. נזיר כג, א. הוריות יו"ד, ב. וראה גם זהר ח"א קעה, ב "ואינן ארחין ושבילין דאורייתא". ובכ"מ). וכבר דובר כמ"פ (ראה לעיל ח"א ע' רנה. לקו"ש חל"ד ע' 153 ואילך) דפירוש "ללכת בכל דרכיו" (עקב יו"ד, יב) הוא עשיית המצוות. וזה שארז"ל שפירוש "ללכת בכל דרכיו" קאי על מדותיו של הקב"ה (מה הוא רחום כו') הוא עה"פ שבס"פ עקב (יא, כב).

(47) להעיר מפרש"י עה"פ ובו תדבקן (ראה יג, ה) "הדבק בדרכיו .. כמו שעשה הקב"ה", היינו שע"י הדביקות בדרכיו "כמו שעשה הקב"ה" — עי"ז "ובו תדבקון".

(48) אחרי יח, ה. ובלקו"ת שה"ש ב, א [ועד"ז בדרך חיים פע"ה (פב, א ואילך)] "וחי בהם — שמקבל מהם חיות".

(49) ואתחנן ד, ד. וראה אדר"ג ספל"ד.

(50) להעיר מתניא פמ"ו (סו, א) בפירוש אשר קדשנו במצותיו, "שהיא קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו .. מה שהקב"ה הוא מובדל מהעולמות .. בחי' סובב .. (ואעפ"כ) היא (נפש האדם שמקיים המצוה) במעלת ומדריגת קדושת א"ס ב"ה ממש מאחר שמתייחדת ומתכללת בו ית' והיו לאחדים ממש".

(51) ולהעיר מלקו"ת ראה כא, ד בענין תרי"ג ארחין.

דמלכא, נעשה אדם בצלמנו כדמותנו⁵². ויש ענין נעלה יותר במצוות, זה שהמצוות הם רצון העליון (רצון שלמעלה מהטעם), דהרצון שבמצוות הוא בכל תרי"ג המצוות בשהו (למעלה מרמ"ח אברים). וכיון שהרצון שבמצוות הוא למעלה באין ערוך מהאדם התחתון שמקיים את המצוה (במכ"ש מזה שהוא למעלה מהציור דאדם העליון), לכן, לגבי⁵³ דרגא זו (כמו שהיא מצד עצמה) אין האדם תופס מקום, דהביטול דהעדר תפיסת מקום הוא ביטול במציאות⁵⁴. וגם לאחר שישנו הציורי להאדם שע"ז הוא נעשה מציאות, כל מציאותו היא רק למלאות את הציורי, וע"י שהוא ממלא את הציורי הוא מתחבר (מצוה מלשון צוותא וחיבור⁵⁵) עם המצווה (שהוא למעלה ממנו באין ערוך).

ו) **ועד"ז** הוא בלימוד התורה, שיש בזה ג' אופנים אלו. דנוסף לג' האופנים שישנם במצות תלמוד תורה (כבכל המצוות), הנה גם בהענין דלימוד התורה עצמו ישנם (דוגמת) ג' אופנים אלו. דכשלומד תורה מצד החכמה והשכל שבה, שהתורה היא חכמתכם ובינתכם (אפילו) לעיני העמים⁵⁶, לימוד התורה שלו הוא מצד טבע גופו ונפשו הטבעית, שבטבעו הוא אוהב מושכלות. וכשלימוד התורה שלו הוא מצד זה שהתורה היא ממוצע המקשר ישראל וקוב"ה, כמאמר הזהר⁵⁷ תלת קשרין מתקשראן דא בדא ישראל אורייתא וקוב"ה, דע"י שישאל מתקשראן באורייתא הם מתקשרים בהקב"ה, לימוד התורה שלו הוא מצד הנשמה שבו. היינו, שגם אופן זה בלימוד התורה הוא מצד מציאותו (שיהי' קשור בהקב"ה) אלא שהוא המציאות דהנשמה. ויש אופן נעלה יותר בלימוד התורה, דזה שלומד תורה הוא (לא מפני העילוי שיהי' לו עי"ז, אלא) מצד התורה עצמה. דמכיון שאורייתא וקוב"ה כולא חד⁵⁸, ויתירה מזו שהיא חד עם העצמות, כמארז"ל⁵⁹ שאנכי הוא ר"ת אנא נפשי כתבית יהבית, דאנא (נפשי) הוא עצמותו ית', ופירוש אנא נפשי כתבית יהבית הוא⁶⁰ אַז ער האַט אַריינגעשריבן און אַריינגעגעבן זיך אַליין, אנא נפשי, שע"י התורה אותי אתם לוקחים⁶¹, לכן כמו שהקב"ה אינו ח"ו אמצעי לאיזה ענין אחר וה"תכלית" הוא בו

52 בראשית א, כו.

53 בהבא לקמן (עד סוף הסעיף) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ ח"י ע' שסט ואילך. סה"מ תרח"ץ, היש"ת וה'תשי"י שבהערה 55.

54 ראה גם בהמאמר (ד"ה וקבל תרפ"ז) ספי"ב ואילך.

55 לקו"ת בחוקותי מה, ג. דרך חיים שער התפלה (נב, סע"ב). סה"מ תרח"ץ ע' נב. היש"ת ע' 73 ואילך. היש"ת ע' 71 ואילך. לקו"ש ח"ו ע' 30 ואילך. לקו"ת חוקת (נז, ד) בפ"י "אשר צוה". וראה בהמאמר פ"ד בפ"י "ואתה תצוה" דציורי הוא צוותא וחיבור שהוא ענין ההתקשרות. וראה פ"ח שער כט (שער הלולב וד' מיניו) פ"ג: יצוה, כשאמרז"ל (ברכות ו, סע"ב) כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה שהוא לשון חיבור.

56 ואתחנן ד, ו.

57 ראה זח"ג עג, א. וראה סה"מ תרנ"ז ס"ע כח.

58 תניא פ"ד ורפכ"ג בשם הזהר. וראה הנסמן במאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א ע' רפה. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ת ת"ו (כא, ב). תכ"ב (סד, א). לקו"ת נצבים מו, א. ועוד.

59 שבת קה, א (כגירסת העין יעקב).

60 לקו"ת שלח מח, סע"ד ואילך.

61 ראה שמור"ר פל"ג, א. שם, ו. תנחומא תרומה ג. תניא פמ"ז. לקו"ת שם.

בעצמו, עד²² הוא גם בלימוד התורה דהאדם, שנרגש אצלו שהתכלית דלימוד התורה שלו היא התורה עצמה. דזה שיוודע שאורייתא וקוב"ה כולא חד, פועל עליו שמוסר ונותן את עצמו ללימוד התורה בלי כל חשבונות (גם לא החשבון שעיי"ז יתקשר בהקב"ה), ולימוד התורה שלו הוא בתכלית הביטול. וג' אופנים אלו שבלימוד התורה נמשכים מג' הענינים שבתורה עצמה, שהתורה היא חכמה ושכל (היינו שהיא חכמתו של הקב"ה ואח"כ ירדה ונתלבשה בשכל האדם⁶⁵), שהתורה היא ממוצע המקשר ישראל בקוב"ה, ושאורייתא וקוב"ה כולא חד.

ז) **והנה** ג' ענינים הנ"ל יש דוגמתם גם בדיני והלכות תלמוד תורה. דהחיוב ללמוד ההלכות הצריכות למעשה⁶⁴ בכדי לידע את המעשה אשר יעשה, הוא ע"ד לימוד התורה שמצד (טבע) הגוף ונפש הטבעית, מכיון שעשיית המצוות (כולל המצוות התלויות בדיבור⁶⁵) הוא ע"י הגוף ונפש החיונית⁶⁶. והחיוב דמצוות ידיעת התורה, לידע כל התורה כולה (גם הענינים שאינם צריכים למעשה), כיון שענינה של מצוה זו הוא שהאדם ידע את התורה, הוא ע"ד לימוד התורה בשביל הנשמה. ויש לומר, שזהו הטעם על זה שיש שיעור וקצבה להמצוה דידיעת התורה [דמ"ש⁶⁷ ארוכה מארץ מדה הוא שאין קץ לעומק טעמי ההלכות, אבל ההלכות עצמם וכן המדרשים וכו' יש להם קץ ומספר⁶⁸ והיו כמה וכמה שלמדו וידעו כל התורה כולה⁶⁹], כי מכיון שהמצוה דידיעת התורה היא שהאדם ידע את התורה, והאדם הוא מוגבל, לכן גם התורה (ששייכת למצוה זו) היא במדידה והגבלה. והחיוב דוהגית בו יומם ולילה⁷⁰ [גם לאחרי שלמד כל התורה, ועד"ז בנוגע לאלה שדעתם קצרה ולא יגיעו לידיעת כל התורה⁷¹] הוא החיוב דלימוד התורה מצד התורה עצמה. וכיון שהתורה (כמו שהיא מצד עצמה) היא למעלה ממדידה והגבלה (ארוכה מארץ מדה), לכן, גם המצוה דתלמוד תורה (כמו שהיא מצד התורה עצמה) היא שיעסוק בה תמיד יומם ולילה בכל רגע פנוי, למעלה ממדידה והגבלה⁷².

ח) **ויש** לומר בעומק יותר, שגם המצוה דוהגית בו יומם ולילה, כיון שהמצוות הם ציווים להאדם [ודלא כהתורה כמו שהיא חכמתו של הקב"ה (שלמעלה

62 ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 182.

63 ראה תניא פ"ד.

64 שיש להם דין קדימה על שאר כל ההלכות שאין צריך למעשה כ"כ — הלי' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ט.

65 תניא רפ"ז (מז, א). אבל בתניא פל"ה (מה, א) באופן אחר. ואכ"מ.

66 ראה בארוכה תניא פל"ה שם.

67 איוב יא, ט.

68 הלכות ת"ת שם פ"א ה"ה.

69 ראה מנחות צט, ב. קו"א להלי' ת"ת שם פ"ג ה"א אות א (ע' 1686 [תתמג, ב]).

70 יהושע א, ה. וראה בארוכה קו"א שם דמצוות ידיעת התורה ומצוות והגית בו הם שני ענינים.

71 בקו"א שם שמצוות ידיעת התורה עדיפא ממצוות והגית, אבל אין מזה סתירה למ"ש בפנים, כי זה שמצוות ידיעת התורה עדיפא הוא בנוגע לזה שאינה נדחית מפני מצוה אחרת.

72 ראה הלי' ת"ת שם פ"ג ה"ג וד'.

73 ואף שמבואר בהלי' ת"ת שם (פ"ג) שיש כמה אופנים בקיום מצוות והגית, ועד שבשעת הדחק קיים מצוות והגית ע"י ק"ש שחרית וערבית (הלי' ת"ת שם פ"ג ה"ד) — הרי החילוקים הם רק כשהוא טרוד בפרנסה, אבל בנוגע לזמן הפנוי — המצוה דוהגית היא בכל רגע.

משייכות לעולם) ורק שאח"כ ירדה למטה], הרי התורה שלומדים מצד המצוה דוהגית בו יומם ולילה היא (לא התורה כמו שהיא מצד עצמה, אלא) כמו ששייכת להאדם. ואמיתית הענין דלימוד התורה עצמה (כמו שהיא למעלה משייכות לאדם) הוא בלימוד התורה לשמה, שהלימוד הוא לא בכדי לקיים מצות תלמוד תורה אלא מצד התורה עצמה.

ויש להוסיף שהמעלה בלימוד התורה לשמה לגבי הלימוד בכדי לקיים מצות ת"ת הוא לא רק בכוונת הלימוד אלא גם בהלימוד בפועל. דכאשר הלימוד הוא בכדי לקיים מצות ת"ת, הלימוד הוא בהגבלה, דגם במצות והגית בו יומם ולילה יש כו"כ הגבלות כמבואר בהלכות ת"ת. משא"כ בלימוד התורה לשמה, אינו מתחשב במדידות והגבלות (אם גם באופן כזה הוא מחוייב ללמוד או לא⁷³), והלימוד שלו הוא למעלה ממדידת והגבלת הזמן, ועד"ז למעלה מהמדידה והגבלה דמקום כמרז"ל⁷⁴ לאונסו שאני. והטעם לזה (בפנימיות הענינים) הוא, כי המצוה דוהגית היא ציווי להאדם, לכן יש בה הגבלות (לפי האדם). משא"כ בלימוד התורה לשמה, מכיון שהתורה (כמו שהיא מצד עצמה) היא למעלה ממדידה והגבלה (ארוכה מארץ מדה), לכן, גם לימוד התורה של האדם, כשהלימוד שלו הוא לשמה (מצד התורה עצמה), הוא באופן שהוא יוצא מההגבלות דזמן ומקום.

(ט) **ויש** לומר, שהחיבור דעליונים ותחתונים שנתחדש במתן תורה הוא מתגלה בעיקר בלימוד התורה לשמה. דנוסף על זה שבכדי שיוכל להיות החיבור דעליונים ותחתונים הוא ע"י ביטול הגדר דעליון ותחתון ע"י המשכת אוא"ס שלמעלה משניהם (כנ"ל סעיף ד), שדוגמתו באדם הוא כשעוסק בתורה לשמה שאז הוא בביטול המציאות הן בנוגע להגוף (תחתון) והן בנוגע להנשמה (עליון), הנה גם החיבור דעליונים ותחתונים עצמו מתגלה בלימוד זה, שהבל"ג דתורה (עליונים) פועל על האדם (תחתונים) שלימוד התורה שלו יהי למעלה מהגבלה. ויש להוסיף, דע"י שהבל"ג דתורה פועל גם בהאדם (ועד"ז ע"י ירדת התורה למטה בכלל), מתגלה הבל"ג דתורה עוד יותר, דזה שהתורה היא בל"ג הוא לא רק בהמקום והדרגה של התורה אלא שהיא נמשכת גם למטה⁷⁵ וגם בהמשכתה למטה נרגש בגילוי הבל"ג שבה, שגם לימוד התורה של האדם הוא באופן דבל"ג⁷⁶.

73) ראה בארוכה לקו"ש ח"ב ע' 304 ואילך. ולהעיר מקו"א שם (ע' 1688 [נתמד, ב]) בפירוש מרז"ל (אבות פ"ו, ד) "כך היא דרכה של תורה כו' חיי צער תחיי" שאין זה חיוב "אלא שזו דרכה של תורה דוקא", דלכאורה י"ל הכוונה, דענין זה אינו מצד מצות תלמוד תורה אלא "דרכה של תורה". אבל ראה שם פ"ג ה"ג בתחלתה "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי .. חיי צער תחיי".

74) קידושין לג, א. ה' ת"ת שם ספ"ג.

75) וע"ד החילוק שבין הא"ס שבאצילות להא"ס שלמעלה מאצילות, דזה שהאור דאצילות א"ס להתפשטותו "הוא באצילות גופא ואינו יורד ומתגלה חוץ לאצילות" ואוא"ס שלמעלה מאצילות הוא "בבחי א"ס להתפשטותו ממש שנמשך בכל ההשתלשלות" (המשך תרס"ו ע' תק ואילך).

76) וזה שהאדם נשאר במציאותו (גבול) ואעפ"כ לימוד התורה שלו הוא למעלה מהגבלה — ע"ז מתגלה עוד יותר הבל"ג דתורה. וע"ד המבואר בהמשך תרס"ו שם (ס"ע תקא) ש"אמיתית ענין א"ס להתפשטותו (הוא) שבכל מקום הוא מאיר בגילוי ממש ומ"מ העולמות הן במדידתן שנתהוו".

יו"ד) וע"פ כל הנ"ל יש לומר הטעם על זה שגמר קבלת התורה (וקבל היהודים) תלוי במס"נ, כי החיבור דעליונים ותחתונים הוא ע"י ביטול הגדרים והמציאות דעליון ותחתון (כנ"ל), ולכן, בכדי שתהי' השלימות דקבלת התורה, הוצרך להיות הביטול דמס"נ. ואף שגם בשעת מתן תורה כשאמרו נעשה ונשמע קיבלו עליהם לעשות כל מה שיצטוו גם באם יהי' צריך למס"נ על זה, הרי כל זמן שהמס"נ היא בכח הוא מצד הנשמה ואינו בהגוף, וכיון שהביטול (שעל ידו נעשה החיבור דעליונים ותחתונים) צריך להיות הן בהעליון והן בהתחתון, לכן השלימות דקבלת התורה תלוי' במס"נ בפועל, כי המס"נ בפועל היא⁷⁷ בהגוף ונפש הטבעית.

ועפ"ז יובן גם המעלה במס"נ דפורים על המס"נ דחנוכה, כי גם המס"נ בפועל היא בעיקר מצד הנשמה, אלא שהמס"נ דהנשמה פועלת גם בהגוף ובנפש הטבעית, ומכיון שהגוף ונפש הטבעית (מצד ענינם) הם מציאות, לכן הגילוי דמתן תורה (החיבור דעליונים ותחתונים) שנמשך בהם ע"י הביטול דמס"נ שמצד הנשמה הוא דבר נוסף עליהם. וזוהי המעלה דהמס"נ דפורים על המס"נ דחנוכה, שבפורים היו בתכלית הביטול (והשפלות) גם מצד הגוף⁷⁸, שהרי היו הפקר גמור להריגה לכל מי שירצה, ובדרך הטבע לא הי' דרך להנצל מזה. [ואף שהגזירה היתה רק על היהודים ובאם היו כופרים ח"ו לא היו עושים להם כלום (כמובא לעיל סעיף א מתו"א), מ"מ, מכיון שהגזירה אז היתה לא על קיום התומ"צ אלא על הגוף, להרוג ולאבד ח"ו, נמצא, שהגופים שלהם היו אז בתכלית השפלות. דכאשר הגזירה היא על התומ"צ (כמו בחנוכה⁷⁹ שהגזירה היתה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצוניך⁸⁰) שבאם יקיים תומ"צ יהרגו אותו, אזי, הגוף (מצד ענינו) אינו כהפקר. משא"כ כשהגזירה היא להרוג ולאבד ח"ו אלא שיש לו אפשרות להנצל מהגזירה ע"י שיכפור ח"ו, מכיון שהגזירה להרוג אותו היא (לא מפני שאינו רוצה לכפור, אלא) על הגוף, נמצא שהגוף (מצד ענינו) הוא כהפקר⁸¹].

וזוהו מה שע"י המס"נ דפורים דוקא הי' הגמר והשלימות דקבלת התורה, כי ע"י שהביטול שלהם אז הי' גם מצד הגוף, לכן היו כלים להגילוי דמתן תורה הן מצד הנשמה והן מצד הגוף. ויש לומר דזהו גם מ"ש בהמאמר שבזמן הגזירה היו

77 ראה שערי אורה שער החנוכה ד"ה בכ"ה בכסליו פי"ט (ח, סע"א) ואילך. וראה בארוכה ד"ה והי' עקב היתשכ"ז ס"ה (לקמן ח"ד ע' קצא ואילך). וש"נ.

78 ראה בארוכה שערי אורה ד"ה וקבל פי"א (אלא שהביאור שם הוא באופן אחר).

79 ראה לבוש או"ח הל' חנוכה סתר"ע ס"ב, הובא בט"ז שם סק"ג.

80 נוסח הודאת "ועל הנסים" דחנוכה.

81 להעיר שהחילוק בין שני אופנים אלו הוא גם בהלכה: גם מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור, כשעבר באונס אין עונשין אותו (רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ה ה"ד), ואעפ"כ כשעבר ונתרפא — במקום סכנה — בע"ז ג"ע וש"ד עונשים אותו (שם ה"ו), ומהטעמים לזה, כי בחולה, האונס אינו על העבירה, ועושה ברצון (ראה בארוכה "תשובות וביאורים" ע' 14 [אגרות-קודש ח"א ע' רלן] בהערות. וראה שם עוד דוגמאות לזה).

ועפ"ז יש להוסיף עוד ביאור במעלת המס"נ דפורים על המס"נ דחנוכה — שאז בא בגילוי שענין התומ"צ נוגע לעצם מציאותם, ועד שבאם היו עוברים ח"ו היו נענשים על זה — ראה שיחת פורים שנה זו ס"ד (תורת מנחם — התוועדויות ח"ב ס"ע 299 ואילך).

ישראל בתכלית השפלות גם בגשמיות, כי בזה מרמז הטעם על זה שהיו אז כלים להגילוי דמתן תורה גם מצד הגוף.

(יא) **והנה** ע"פ המבואר לעיל (סעיף ד) שבחיבור עליון ותחתון יש ג' ענינים — העליון, התחתון והביטול שלהם — מובן, שבכדי לזכות להגמר והשלימות דקבלת התורה אין מספיק הביטול והנשמה ודהגוף, אלא צריך שתהי' גם המציאות שלהם, וכמו שהם בתכלית השלימות, ושהמציאות שלהם תהי' קשורה ומחוברת עם התורה. וע"ד שנת"ל (ס"ו וס"ח) שהמעלה דלימוד התורה לשמה היא לא רק בענין הביטול (שהלימוד שלו הוא לא בשביל השלימות שלו, גם לא בשביל השלימות והנשמה) אלא גם זה שמציאותו של האדם הלומד (הנשמה והגוף) מתחברת עם התורה שע"ז הוא יוצא מהגבלותיו ומתעלה להבל"ג דתורה. ויש לומר, דזהו שמביא בהמאמר שהתעוררות המס"נ דישאל היתה ע"י מרדכי, משה שבדורו, דלימוד התורה של מרדכי הי' בתכלית העילוי, וע"י שעורר את ישראל ללמוד תורה במס"נ [ובפרט שמרדכי הי' ראש הדור (ע"ד משה) שממנו נמשך לכל האברים], המשיך בהם (לא רק ענין הביטול, אלא) גם העילוי דלימוד התורה כמו שהיא מצד השלימות דהאדם, השלימות והנשמה ודהגוף.

ועפ"ז יש לבאר גם מה שמביא בהמאמר שמרדכי קיבץ כ"ב אלף תינוקות של בית רבן, כי מעלה זו בלימוד התורה (שהיא מצד השלימות והנשמה ודהגוף) היא בעיקר בתינוקות של בית רבן. ויובן זה ע"פ מה שארז"ל⁸² אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן, אמר לי' רב פפא לאביי דידי ודידך מאי, א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. דהגם שלימוד התורה של ר"פ ואביי הי' (בודאי) לשמה בדרגות הכי נעלות ולימוד התורה דתינוקות של בית רבן הוא מצד יראת הרצועה⁸³, אעפ"כ, יש יתרון בהבל תינוקות של בית רבן, שעל הבל זה דוקא העולם מתקיים. וידוע הביאור בזה⁸⁴, דהמעלה בהבל תשכ"ר הוא הן מצד נשמתם, שהיא קרובה יותר לאלקות מפני שזה מקרוב באה מעולם הרוחני, והן מצד הגוף שלהם שלא נתגשם כ"כ באכור"ש ובתאוות, כמבואר במק"א בארוכה. ועפ"ז יש לומר, דזה שמביא בהמאמר שבזמן הגזירה קיבץ מרדכי כ"ב אלף תינוקות של בית רבן, הוא, בכדי לבאר שבלימוד התורה שהי' אז, הי' (לא רק הביטול והנשמה ודהגוף, אלא) גם השלימות והנשמה ודהגוף. [אלא שמעלת הנשמה דתינוקות של בית רבן אינה שייכת (כ"כ) ללימוד התורה שלהם, מכיון שהלימוד שלהם הוא מפני יראת הרצועה (טבע הגוף) ולא מצד הנשמה, וגם אין בזה הביטול דמס"נ, ולכן מביא בהמאמר שהלימוד דתינוקות של בית רבן הי' ע"י מרדכי, שע"ז הי' גם לימוד התורה שלהם במס"נ כמבואר בהמאמר]. ויש להוסיף, דע"י שמרדכי

(82) שבת קיט, ב.

(83) ראה תניא קר"א סד"ה להבין מ"ש בשער היחודים (קנה, א).

(84) דרך חיים פע"ו (פב, ד).

קביץ כ"ב אלף תינוקות של בית רבן נתוסף אצלו העילוי דהבל תינוקות של בית רבן⁸⁵, ועי"ז⁸⁶ המשיך ענין זה גם בכל היהודים שבדורו.

(יב) **ועפ"ז** יש לבאר גם מה שחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע⁸⁷, כי בימי הפורים בכל שנה ושנה חוזר וניעור הענין דוקבל היהודים כמו שהי' בפעם הראשונה, ואדרבא — באופן דמעלין בקודש⁸⁸. [ויש להוסיף, שהחידוש בימי הפורים לגבי מתן תורה הוא בשני ענינים. שבימי הפורים הי' הגמר והשלימות דקבלת התורה (וקבל היהודים), כנ"ל בארוכה, וגם קיום התורה, כדאיתא בגמרא⁸⁹ עה"פ⁹⁰ קיימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר, דזה שקבלו במתן תורה לא הי' באופן דקיום נצחי, דלאחרי שחטאו בעגל התנצלו את עדים⁹¹, ובימי הפורים כתיב⁹² וימי הפורים האלה לא יעברו גוי' וזכרם לא יסוף מזרעם, דזה שקבלו בפורים קיים בקיום נצחי⁹³. ועד"ז הוא בימי הפורים בכל שנה ושנה, שיש בזה שני ענינים אלה. שבכל שנה ניתוסף בהשלימות דקבלת התורה (כנ"ל), ושגם הוספה זו יש לה קיום נצחי]. ולכן בפורים צ"ל העבודה דלא ידע, ארויסגיין פון זיך, כי השלימות דקבלת התורה באה ע"י הביטול. וזהו גם שהיציאה ממציאיתו (עד דלא ידע) צריכה להיות ע"י לבסומי ביין⁹⁴ (גשמי), כי הביטול (דפורים) צריך להיות גם מצד הגוף, כנ"ל בארוכה. ומזה נמשך הנתינת כח על כל השנה, שעניני הגוף לא יתפסו מקום אצלו ובמילא לא תהי' מניעה מצד הגוף ללימוד התורה.

וע"פ מה שנת"ל דמעלת לימוד התורה לשמה היא לא רק בענין הביטול אלא גם שהלימוד של האדם הוא באופן דבל"ג, יש לומר, שעד"ז הוא גם בעד דלא ידע, שזה פועל (אח"כ) עלי' גם בהידיעה [דלימוד התורה צ"ל בהבנה והשגה דוקא], שמבין בשכלו ענינים בתורה שקודם לא הי' שייך לזה. וכמו שביאר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחת השיחות דפורים⁹⁵, שע"י שמגיעים לדרגת לא ידע, הידע שאח"כ הוא באופן אחר לגמרי. ובכללות הוא שהשכל המוגבל של האדם מתאחד עם התורה שלומד הבלתי מוגבלת, ועי"ז נעשה חד גם עם קוב"ה, ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד.

(85) וע"ד המבואר בהמאמר ספ"ה "דעל ידי רגלי העם .. נתוסף אור במשה".
 (86) להעיר ממ"ש בהמאמר בסופו "עמד מרדכי .. והקהיל קהלות ברבים לחזק אמונתם בהוי' (אמונתם של ישראל בכלל) ע"י לימוד תינוקות של בית רבן".
 (87) מגילה ז, ב. וראה סה"מ תרפ"א ע' קעט הערה 1.
 (88) ברכות כח, א. וש"נ.
 (89) שבת פח, א.
 (90) אסתר ט, כז.
 (91) תשא לג, ו. שבת שם.
 (92) אסתר שם, כח.
 (93) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה וקבל פ"כ (צד, א).
 (94) פרש"י מגילה שם.
 (95) ראה שיחת פורים תש"ו ס"ב (סה"ש תש"ו ס"ע 23 ואילך).